

## **АВГУСТИН ВОЛОШИН І ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА У КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ (1938 – 1939 рр.)**

У статті на основі архівних джерел, спогадів і матеріалів преси розкривається один із маловивчених аспектів багатогранної діяльності Августина Волошина як очільника автономного уряду та президента Карпатської України, а саме його політика щодо військового будівництва на Закарпатті у 1938 – 1939 рр. Хоча у стратегічному плані уряд Волошина робив ставку на чехословацькі сили безпеки та оборони у захисті кордонів автономного краю від гібридних і конвенційних загроз з боку сусідніх Угорщини та Польщі, він водночас всіляко сприяв розбудові Карпатської Січі як центру доармійської підготовки населення та вишколу національних військових кадрів. В умовах драматичного розпаду Чехо-Словацької Республіки та проголошення незалежності Карпатської України 14-15 березня 1939 р. уряд Волошина ухвалив важливі воєнно-політичні рішення щодо формування збройних сил молодой держави – Національної Оборони Карпатської України на чолі з полковником Сергієм Єфремовим та початку збройного спротиву вторгненню угорських військ.

*Ключові слова:* чехословацька криза, Мюнхенська конференція, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Августин Волошин, Карпатська Січ, ОУН.

*Постановка проблеми.* 1938 – 1939 роки ввійшли в історію Центрально-Східної Європи як період «чехословацької кризи», що завершила демонтаж Версальської системи та стала одним із ключових етапів міжнародних відносин, який передував початку Другої світової війни. Кульмінацією цієї кризи стала сумнозвісна Мюнхенська конференція, що була апофеозом англо-французької політики «умиротворення», призвівши до руйнівних для чехословацької державності наслідків. Внаслідок територіальних втрат і політичних змін з'явилася Друга республіка, або Чехо-Словаччина, що проіснувала – до остаточної дезінтеграції під натиском гітлерівської Німеччини – менше як пів року.

У період, коли чехословацька державність переживала кризу, на сході республіки постала Карпатська Україна як автономна

---

**Пагіря Олександр Михайлович**, кандидат історичних наук, докторант історичного факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ.

© Пагіря О. М., 2025.

одиниця у складі федералізованої держави. Протягом п'яти місяців автономного життя у 1938 – 1939 рр. карпатські русини-українці мали змогу розбудовувати власні урядові інституції, засновувати парамілітарні структури, розвивати національно-культурне життя, проводити парламентські вибори, здійснювати власну внутрішню та, певною мірою, зовнішню політику. За короткий час Карпатська Україна перетворилася на об'єкт пильної міжнародної уваги, внаслідок чого українське питання вийшло на порядок денний європейської політики.

1938 – 1939 рр. стали не тільки важливим етапом українського державотворення, але й віхою українського військового будівництва. За доволі короткий проміжок часу українцям на Закарпатті вдалося сформувати Організацію Народної Оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС), що увійшла в історію як парамілітарна організація та армія «одноденної держави» (Пагіря, 2010). З одного боку, вона увібрала в себе військові традиції українських національних армій 1917 – 1921 рр., а з іншого, стала сполучною ланкою до українських збройних формувань періоду Другої світової війни та повоєнних років. Непересічну роль у процесах державного та військового будівництва на Закарпатті у 1938 – 1939 рр. відіграв Августин Волошин.

*Аналіз останніх досліджень та публікацій.* Серед різних аспектів багатогранної та насиченої життєвої біографії о. Августина Волошина як державного, громадсько-політичного, культурно-освітнього та релігійного діяча, що знайшли своє відображення у науковій літературі, питання поглядів очільника автономного уряду Карпатської України на розбудову збройних сил і його політики у сфері оборони у 1938 – 1939 рр. залишається маловивченим. У найбільш повній науковій біографії Августина Волошина авторства відомих дослідників Миколи Вегеша та Степана Віднянського, що побачила вже п'яте перевидання, цей аспект діяльності лідера Карпатської України отримав тільки фрагментарне висвітлення (Вегеш, Віднянський, 2020; 2021; 2022). До сьогодні у наукових працях і мемуарній літературі побутують численні міфи про роль Августина Волошина в обороні Карпатської України у березневі дні 1939 р.

*Мета статті* – на основі широкого кола архівних джерел, спогадів і матеріалів преси розкрити погляди та підходи Августина Волошина до проблеми військового будівництва в Карпатській

Україні (1938 – 1939 рр.) і визначити особливості політики його уряду в сфері оборони краю в умовах загрози з боку Угорщини.

*Виклад основного матеріалу.* На тлі наростання міжнародної кризи навколо Чехословацької Республіки весною 1938 р. відбулася активізація закарпатських політичних сил, які виступали за надання краю автономних прав. У середовищі закарпатських націоналістів визрів план формування власних військових сил, які мали стати на захисті майбутньої автономії. Адептом цієї ідеї був керівник пропагандистського відділу крайової ОУН, головний редактор журналу «Пробоем» Степан Росоха. Прибувши у червні 1938 р. із Праги до Ужгорода, він поділився планом формування української оборонної організації з лідером українофільської течії о. Августином Волошином (*Росоха, 2001:61-62*).

4 вересня 1938 р. відбувся з'їзд Першої Української Центральної Народної Ради (ПУЦНР) за участю 1110 делегатів з усієї Підкарпатської Русі, на якому було ухвалено резолюцію про підтримку територіальної цілісності й демократичного ладу Чехословацької Республіки та прагнення досягти автономії краю згідно зі Сен-Жерменським договором і чехословацькою Конституцією. З цією метою керівництво Ради мало вступити в прямі переговори з празьким урядом (*Діло, 8 вересня 1938: 3-4; Нова Свобода, 6 вересня 1938: 1-2*). Невипадково цього ж дня у будинку «Просвіти» в Ужгороді було скликано крайовий з'їзд української молоді, на якому за ініціативи членів ОУН Степана Росохи, Івана Рогача та Василя Івановчика була заснована парамілітарна організація – Українська Національна Оборона (УНО). До її складу увійшли представники закарпатської молоді – студенти, гімназисти, семінаристи, які перебували під впливом ідей українського націоналізму, пропагованих журналом «Пробоем» (*ДАЗО, ф. 2, оп. 1, спр. 311: 84*). Мета організації була сформульована доволі розмито. У резолюції зборів зазначалося, що вона виступає за об'єднання української молоді «для оборони українських природних прав і спільного наступу на ворожі позиції серед українського населення» і водночас, що «не бажає чужого, але буде боротись за те, що належить кожному народові». Створюючи власну структуру, українські націоналісти водночас декларували підтримку дій ПУЦНР на майбутніх виборах (*ГДА СБУ, ф. 6, спр. 76497фп, т. 3: 2*). Це свідчило про узгодженість політичних стратегій обох організацій щодо досягнення автономії та формування її інституцій.

Поява УНО стала проявом радикалізації та мілітаризації українського руху на Підкарпатській Русі у зв'язку зі зростаючою зовнішньою загрозою. У внутрішньому контексті УНО виникла як протипага загонам русофілів – «Гвардии Чернорубашечников» Російської національної автономної партії (РНАП) Степана Фенцика та «Русской Национальной Гвардии им. И. Куртыка» («Куртяківська гвардія») Автономно-землеробського союзу (АЗС) Андрія Бродія, які були створені за сприяння чехословацького військового командування у період загострення «чехословацької кризи» (вересень-жовтень 1938). Водночас зовнішнім прикладом для УНО слугувала Глінкова гвардія у сусідній Словаччині, перші відділи якої постали ще у серпні 1938 р.

В Ужгороді С. Росоха провів декілька зустрічей із головою ПУЦНР А. Волошиним, під час яких запропонував включити до програмних вимог до празького уряду питання організації народної оборони в краї. 7 вересня 1938 р. ПУЦНР відіслала до Праги делегацію у складі 10 осіб, куди увійшов і лідер УНО С. Росоха, що мала домагатись від чехословацького уряду надання автономного статусу Підкарпатській Русі (*Archiv Kanceláře prezidenta republiky, KPR protocol PR (Podkarpatská Rus) 1921-1939, inv. č. 917, sign. PR 11, kart. 15*). Однак через не поступливість уряду Мілана Годжі українські делегати були змушені повернутися з порожніми руками.

У вересні-жовтні 1938 р. Українська Національна Оборона розгорнула свою організаційну мережу по всій території Закарпаття, створюючи у населених пунктах окружні та місцеві команди УНО. Для території всієї Підкарпатської Русі була створена Крайова команда УНО. До лав УНО вступали селяни, робітники та національно свідомо молодь, а її чисельність у жовтні 1938 р. сягнула 1 тис. осіб. На чолі відділів призначались місцеві інтелігенти та військові – офіцери запасу чехословацької армії, колишні комбатанти Першої світової війни, старшини армій УНР та УГА, які проживали на території Підкарпатської Русі. Часто окружні осередки ПУЦНР співпрацювали з окружними командами УНО в справі організаційної розбудови. Найбільшим осідком організації стало місто Ужгород, де розташувався штаб УНО, який координував роботу окружних і місцевих команд (Росоха, 2001: 62–64).

Головними завданнями УНО став захист населення краю від нападів угорських і польських диверсантів, охорона автономного

уряду та державного майна на Підкарпатській Русі. Бойовий склад УНО складали два відділи, укомплектовані із семінаристів і гімназистів, головним чином членів «Пласту» із куреня «Самітні Риси» (*Пап–Пугач, 1976: 129*). УНО долучилося до боротьби з угорськими терористичними групами, які на початку жовтня 1938 р. почали з'являтися на території Підкарпаття. Однак від самого початку своєї діяльності організація зіткнулася з проблемою, яка надалі стала чи не найбільшою перепорою в її розвитку – відсутність зброї. Водночас УНО діяла поза рамками чехословацького правового поля і не була зареєстрована як легальна громадська організація.

Призначення лідера українського напрямку о. Августина Волошина на посаду прем'єр-міністра автономного уряду Підкарпатської Русі 26 жовтня 1938 р. відкрило нові можливості в справі організації самооборони населення краю від нападів угорських та польських диверсійно-терористичних груп. Українська Національна Оборона, будучи напіввійськовою організацією закарпатських націоналістів, не змогла охопити своїм впливом ширші верстви населення автономного краю. Тим паче, їй не вистачало військово-організаційних засад діяльності. За нових умов УНО змушена була саморозпуститись і взяти участь у формуванні нової напіввійськової структури – Карпатської Січі.

В умовах підривної діяльності Польщі та Угорщини проти Карпатської України (*Пагіря, 2016: 292-323*) автономний уряд Волошина вирішив використати ідею січового руху для посилення оборони автономії. Водночас за допомогою нової парамілітарної організації автономна влада прагнула зміцнити свої позиції у відносинах з Прагою, яка продовжувала утримувати контроль над більшістю чехословацьких органів безпеки та оборони краю (*ГДА СБУ, ф. 6, спр. 75834фп, т. 4: 23*).

На початку листопада 1938 року на нараді членів підкарпатського «Пласту» С. Рубиновича, В. Забавського, О. Блістива, О. Сича, Л. Гірняка та С. Папа в Хусті було ухвалено рішення заснувати парамілітарну організацію під назвою «Карпатські Січові Стрільці» (*Гірняк, 1979: 35*) – за аналогією із легіоном Українських Січових Стрільців, що воював у складі австро-угорської армії у роки Першої світової війни, і в 1914-1915 рр. проходив свій вишкіл та формування на території Закарпаття (*Штефан, 1973: 293–299*) для допомоги чехословацьким органам

безпеки у захисті населення краю від нападів угорських і польських диверсантів.

Ініціатива пластунів була підхоплена урядом А. Волошина. Ще до офіційного створення Карпатської Січі автономна влада 31 жовтня 1938 р. розпустила та заборонила спортивно-виховні товариства русофільського спрямування, зокрема організацію «Орел» та гвардію «чорнорубашечників» РНАП С. Фенцика, які через свої зв'язки зі спецслужбами Угорщини та Польщі (як показала викрита змова А. Бродія), розглядалися в якості загрози для безпеки автономії (*ДАЗО, ф. 18, оп. 3, спр. 21: 1-2; Tomášek, 1988: 62*).

7 листопада 1938 р. особистий секретар прем'єр-міністра Іван Рогач по телефону запросив керівника культурно-пожежного товариства «Січ» Дмитра Клипуша до Хуста, де поінформував останнього про військово-політичну ситуацію у краї, проникнення угорських і польських озброєних груп на територію Підкарпатської Русі та здійснення ними актів саботажу і диверсій. Було зазначено, що чехословацька жандармерія потребувала допомоги з боку автономного уряду для боротьби з ними. За завданням прем'єр-міністра на Підкарпатській Русі було вирішено розширити пожежно-спортивне товариство «Січ», яке повинно було розгорнути свою діяльність на території всього автономного краю. Д. Клипушу було запропоновано стати головним комендантом «Карпатської Січі». Інженер Євген Кульчицький отримав завдання на базі старого статуту «Січі» розробити новий статут, який мав відобразити нові завдання товариства. Зокрема, пропонувалося дозволити його членам носити зброю.

Після низки підготовчих заходів 9 листопада 1938 р. у Хусті відбулись установчі збори Організації Народної Оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС), на яких було ухвалено статут, обрано командантом Д. Клипуша та затверджено склад Головної команди (ГК) (*ГДА СБУ, ф. 6, спр. 76497фн, т. 1: 19*). Цього ж дня розроблений статут із 5-ма додатками було подано на затвердження до Міністерства внутрішніх справ автономного уряду. 10 листопада 1938 р., скориставшись від'їздом міністра-русофіла Едмунда Бачинського на переговори до Будапешту, Юліан Ревай в якості в.о. міністра внутрішніх справ затвердив статут ОНОКС і дав дозвіл на діяльність організації, а також схвалив вибір команданта Д. Клипуша (*ДАЗО, ф. 3, оп. 1, спр. 19: 25*).

Статут Карпатської Січі складався з 14 параграфів. У першому параграфі («Загальні постанови») зазначалось, що ОНОКС не є партійною організацією. У другому параграфі була сформульована мета організації: «Оборона державних і національних інтересів Підкарпатської Русі та плекання оборонного духа в українськiм громадянстві, поборювання протидержавної пропаганди та всестороння підтримка правительства Підкарпатської Русі, зокрема для удержання ладу та безпеки» (ДАЗО, оп. 1, спр. 19: 19).

10 листопада 1938 р. МВС Підкарпатської Русі звернулось із спеціальним листом до окружних урядів із повідомленням про затвердження статуту Карпатської Січі і закликом сприяти заснуванню січових відділів в округах та співпрацювати з ними в рамках закону (ДАЗО, ф. 211, оп. 1, спр. 45: 2). Автономний уряд розглядав Карпатську Січ як напіввійськову організацію, покликану забезпечити доармійський вишкіл місцевої молоді (Lidovč Noviny, 23 prosince 1938:2). Розбудова товариства відбувалася за сприяння та патронату з боку автономної влади.

В одній із перших відозв Карпатська Січ оголосила про свої завдання з підтримки уряду Карпатської України та підготовки населення до оборони: *«Важлива година, яку переживаємо, вимагає від нас великих зусиль, щоб ми стали панамі своєї землі, щоб не зрадили славних заповітів нашого минулого і сповнили їх перед будучим! Не сміємо проспати того світанку свободи, що до нас завітав! Наш нарід довго терпів неволю і нужду, довго нас зневажали й наживалися нашим коштом. Тепер кажемо всім ворогам нашої свободи і щастя: Настав новий час! Нас не спинить тепер ніщо у дальшій боротьбі за рідний край, за кращу долю народу! (...) Хоронити мусимо національні й державні інтереси нашої держави, мусимо стати сильні й здібні оборонитися перед ворогами! Наш законний уряд мусимо підперти всіми силами й постояти за його правами! Сильні будемо тоді, коли не будемо стояти з голими руками проти ворогів і коли наш нарід перестане бути нуждарем, а буде мати забезпечене людське життя! Оснували ми Організацію Народної Оборони «Карпатська Січ», яка виписала на своєму прапорі такі кличі: За владу народу! За працю й хліб! За лад і добробут»* (На зов Києва: Український націоналізм в Другій світовій війні, 1985: 30).

Щоденник «Нова свобода» 20 листопада 1938 р. писав про завдання оборонних заходів автономного уряду: *«Опорою кожної*

*держави є її збройна сила. Яку збройну силу має держава, таку й вагу вона здобуває в сучасному світі (...) Наша держава, наше військо не ставить собі завдання, на когось напади, когось завоювати, ми маємо одну найважливішу ціль – оборонити наші границі перед зовнішнім ворогом та поборювати всередині держави ворогів народу»* (Нова Свобода, 20 листопада 1938: с. 1).

Як пригадував С. Росоха, від самого початку своєї діяльності Карпатська Січ намагалася вплинути на автономний уряд, щоб трансформувати ОНОКС у повноцінні збройні сили Карпатської України, які могли у випадку загрози стати на захист її кордонів та суверенітету (*Пробоем, Ч. 5/6, травень-червень, 1939: 30*). Відносини між Січчю та урядом Карпатської України стали тіснішими після того, як прем'єр-міністр А. Волошин 28 грудня 1938 р. відвідав штаб у Хусті. Тут його привітав організаційний референт Головної Команди Є. Кульчицький («Гут»), який зазначив, що для охорони Карпатської України Січ може виставити до 5 тис. осіб. Обійшовши приміщення та познайомившись зі співробітниками січової канцелярії, членами Головної Команди та працівниками референтур, прем'єр-міністр оглянув Хустський кіш на чолі з поручником Федором Тацинцем. При цій нагоді прем'єр заявив: *«На вас січовики, дивиться наша молода держава з гордістю і вірою, що ви завжди станете на її поклик. Доложу всіх зусиль, щоб ваша організація мала справжній військовий характер»* (Діло, 29 грудня 1938: 1).

Поряд із суто військовими завданнями А. Волошин покладав на Карпатську Січ ширші культурно-просвітницькі функції та місію з ведення агітаційно-пропагандистської роботи серед населення з метою «пробудження в ньому великих моральних сил» (*Наступ, 1 січня 1939:1*). Зокрема, у січні-лютому 1939 р. Карпатська Січ взяла активну участь у підготовці та проведенні виборів до Союму Карпатської України (12 лютого), ставши одним із головних двигунів електоральної мобілізації на підтримку урядової партії УНО (*Пагіря, 2020: 61-74*).

Наприкінці січня 1939 р. для координації зв'язку між автономним урядом та Головною Командою ОНОКС при МВС у Хусті було створено референтуру у справах Карпатської Січі на чолі з чотарем Юрієм Шпилькою. Аналогічні урядові референтури для січових справ були створені також при кожній окружній команді ОНОКС (*Наступ, 9 лютого 1939: 3*).

Скориставшись тим, що після евакуації з територій, які за рішенням Віденського арбітражу (2 листопада 1938 р.) були передані Угорщині, командування чехословацької 12-ї піхотної дивізії не перебазувалося до Хуста, а залишилося в Перечині (згодом переїхало до Сваляви), 14 листопада 1938 р. автономний уряд видав розпорядження, яким повноваження з координації діяльності всіх органів безпеки в краї передавалися від армії до компетенції прем'єр-міністра Підкарпатської Русі. Останній мав діяти у згоді з начальником крайової жандармерії (підполковником Ярославом Вітом), директором державної поліції (надпоручиком Юрієм Білеєм), двома зв'язковими офіцерами чехословацької армії (полковником Ярославом Борецьким і підполковником Карелом Лукасом) та двома зв'язковими офіцерами автономного уряду (надпоручиком Миколою Гуляничем і поручиком Степаном Вайдою) (*Vojenský historický archiv, fond MNO, HS, oper. oddél 3, inv. č. 5569, kart. 17*). Це рішення викликало протест місцевого чехословацького військового командування. На зустрічі з прем'єр-міністром бригадний генерал Олег Сватек наголосив на помилковості таких дій, зауваживши, що офіцери не можуть бути засобом підсилення влади однієї політичної партії. На це Августин Волошин відповів, що відповідальним є він сам, а офіцери – тільки радники (*Vojenský historický archiv, fond MNO, HS, oper. oddél 3, inv. č. 5346, kart. 23*).

Боротьба за контроль над МВС автономного уряду та діяльністю державних органів безпеки в краї була яскравим відображенням протистояння по лінії Хуст – Прага, а також складнішої діалектики відцентрових і доцентрових тенденцій у Другій Чехословаччині. До кінця існування республіки це питання так і не було врегульоване та залишалося джерелом конфліктів між Прагою, з одного боку, і Хустом та Братиславою – з іншого.

У контексті планів уряду встановити більший контроль над правоохоронними органами певна роль відводилася Карпатській Січі, яка прагнула поступово перебрати на себе функцію підтримання правопорядку на території автономії. Ще з кінця 1938 р. в окремих місцях краю січовики почали безапеляційно втручатися в роботу чехословацьких правоохоронних органів, намагаючись перетягнути на себе «ковдру» повноважень у сфері громадського порядку та безпеки (*ДАЗО, ф. 18, оп. 1, спр. 66: 2-3*). Такі дії суперечили верховенству права, підривали авторитет органів

влади, призводили до погіршення відносин із чехословацькими правоохоронцями та створювали певну напругу в стосунках із місцевим населенням. Скаржачись у листі від 18 січня 1939 р. до МВС в Хусті на сваволю січовиків, командир жандармерії Ярослав Віт – заради збереження спокою у краї – пропонував, щоби повна відповідальність за підтримання порядку та безпеки була, як і раніше, покладена на жандармерію, а всі політичні органи були повідомлені, що Карпатська Січ немає права втручатися в питання громадської безпеки (*Пагіря, 2020: 90-110*). Однак хустський уряд проігнорував це та інші подібні звернення, давши фактично карт-бланш Карпатській Січі на часткове заміщення правоохоронних органів на території краю.

Автономна влада розглядала «повзучу» українізацію особового складу крайової жандармерії та державної поліції як засіб формування надійного і відданого корпусу правоохоронців, готових у разі потреби стати на захист автономії та служити українським інтересам. Аби зміцнити свій вплив на правоохоронну систему, 20 січня 1939 р. прем'єр-міністр Волошин звільнив з посади командира крайової жандармерії полковника Ярослава Віта, якого в українських колах вважали чеським централістом, замінивши його своїм ставлеником, підполковником у відставці Володимиром Вакою (*ДАЗО, ф. 18, оп. 1, спр. 15: 20*).

З метою посилення (а також ротації) правоохоронного корпусу уряд оголошував додаткові набори до крайової жандармерії, де на січень 1939 р. служило всього 106 русинів-українців (*Урядовий вісник, 24 січня 1939: 15-16*). У відповідь на заклик влади до кінця січня 1939 р. заяви з проханням про зарахування до жандармерії написали ще 278 українців (*Нова Свобода, 2 лютого 1939: 2*).

Водночас потрібно зазначити, що автономний уряд Карпатської України не приділяв достатньої уваги озброєнню та розбудові Карпатської Січі як суто військового формування. Фактично організація існувала на основі власного статуту. На Підкарпатській Русі не було прийнято окремого закону чи видано розпорядження уряду про сили самооборони/збройні сили Карпатської України, як, наприклад, це було зроблено в сусідній Словаччині. Там 3 листопада 1938 р. Глінкова гвардія була визнана єдиною крайовою обороною організацією (*Sokolovič, 2009: 69–71*), а 14 лютого 1939 р. уряд Йозефа Тісо розпорядився почати формування на її основі окремої словацької армії (*Malkiewicz, 2013: 321*).

Чехословацьке командування після короткого періоду співпраці з карпатськими січовиками у боротьбі з угорськими та польськими терористами (Пагіря, 2019: 97-122) почало всіляко блокувати видачу зброї ОНОКС, вбачаючи в останній загрозу для чехословацьких безпекових інтересів. Найбільш послідовно ця політика впроваджувалася після призначення на посаду третього міністра в автономному уряді 16 січня 1939 р. генерала Лева Прхали, який перед тим успішно блокував озброєння Глінкової гвардії в Словаччині.

13 січня 1939 р. Головна Команда Карпатської Січі звернулась до уряду А. Волошина з проханням передати їй зброю, вилучену окружними урядами та судами у цивільного населення, «для вишколу та виконування служби січовиками» (ДАЗО, ф. 3, оп. 1, спр. 15: 3). Внаслідок проведеної у вересні 1938 р. мобілізації, а згодом демобілізації чехословацької армії певна частина зброї, боєприпасів та військового обладнання опинилася «на руках» у населення. Своїм циркуляром на адресу окружних урядів, поліційної дирекції та крайової команди жандармерії в Хусті від 2 лютого 1939 р. МВС Карпатської України визначило 20 лютого 1939 р. як крайню дату для здачі населенням привласнених частин військового однострою та озброєння у розпорядження жандармерії та державної поліції, після чого мала наступити судова відповідальність для нелегальних власників зброї (Карпатська Україна (1938–1939). Збірник архівних документів і матеріалів, 2009: 148-149). Водночас ОНОКС прохала прем'єра дозволити закупити певну кількість зброї для відділів Січі, мотивуючи це тим, що «забезпечення порядку Карпатської України може заручити лише озброєна Карпатська Січ» (ДАЗО, ф. 3, оп. 1, спр. 15: арк. 4).

Однак уряд А. Волошина не поспішав виконати ці прохання січового керівництва, побоюючись загострення відносин із місцевим чехословацьким командуванням, яке принципово виступало проти озброєння Карпатської Січі. Водночас, як стверджував член січового штабу оунівець Євген Врецьона, автономна влада саботувала пропозиції чеських фірм щодо продажу зброї ОНОКС (Врецьона, 1949:3). Розуміючи усю складність міжнародного становища Карпатської України, А. Волошин покладав значні сподівання на допомогу чехословацьких військ в обороні краю. Зокрема, він підтримував приязні стосунки із командиром 12-ї піхотної дивізії бригадним генералом Олегом Сватком, який

згідно із затвердженою наприкінці листопада 1938 р. новою структурою оборони ЧСР був призначений комісаром оборони краю.

Аби підштовхнути уряд, у середині січня 1939 р. січовики провели демонстрації під гаслами «Січі зброю!». Однак це не дало результату. Відтак, керівництво Карпатської Січі було змушене шукати інші шляхи забезпечення свого особового складу зброєю. Незважаючи на невеликі за розмірами постачання зброї та боєприпасів, які за допомогою зусиль окремих членів ОУН нелегальним шляхом здійснювалися із Польщі на Закарпаття, напередодні вторгнення Угорщини відділи Карпатської Січі були кепсько озброєні та не готові до тривалого протистояння з регулярною армією противника. Загалом, за різними даними, Головна Команда Карпатської Січі, станом на початок березня 1939 р., встигла таємно придбати з різних джерел від 200 до 400 револьверів (переважно калібру 6,35 мм) із 2,5 тис. набойів і три німецькі автоматичні пістолети Бергмана МР-18 з невеликою кількістю патронів. Разом із 10 гвинтівками Манліхера та кількома ручними гранатами складалось усе озброєння Січі напередодні угорського нападу (*На зов Києва: Український націоналізм в Другій світовій війні, 1985: 52, 82; Врецьона, 1949: 3*).

Важливою подією, яка підбила підсумки перших етапів формування Карпатської Січі як військової організації, став її ІІ крайовий з'їзд, що відбувся у Хусті 19 лютого 1939 р. за участю, за різними оцінками, від 6,7 тис. до 10 тис. січовиків/січовичок із усіх округ Карпатської України (*Наступ, 23 лютого 1939: 3; Нова Свобода, 21 лютого 1939: 3; Державний архів Закарпатської області, ф. 18, оп. 3, спр. 105: 18*). Захід став потужною маніфестацією, що мала на меті продемонструвати українську військову силу перед обличчям агресивних намірів Угорщини та Польщі, а також спроб Праги встановити жорсткіший контроль над автономним краєм. Після служби Божої в греко-католицькій церкві організовані частини Карпатської Січі пройшли вулицями міста до будинку автономного уряду, ГК Карпатської Січі та «Січової Гостинниці», де відбулась офіційна частина з'їзду. Після урочистої частини у приміщенні «Січової Гостинниці» відбувся з'їзд окружних і районних командантів Карпатської Січі, де в якості почесних гостей були також присутні прем'єр А. Волошин, міністр Ю. Ревай, представники ПУНу генерал В. Курманович та Я. Барановський.

У резолюції II з'їзду окремий пункт вимагав від уряду включення до крайового бюджету статті про витрати на розбудову Карпатської Січі як військового формування та її озброєння. Водночас було оголошено про початок загально-крайової акції збору грошових коштів серед населення на оборону Карпатської України. У військовій сфері від автономного уряду також вимагалось здійснити підготовчі заходи для відокремлення солдатів, підстаршин і старшин чехословацької армії українського походження в окрему «територіальну армію» Карпатської України з українським командуванням. Окрім цього, передбачалось передати повноваження служби безпеки, жандармерії та фінансової сторожі в українські руки, створивши для цього єдину державну службу безпеки, до якої Карпатська Січ мала делегувати своїх представників (*Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 3575, оп. 1, арк. 39–41*).

У контексті планів розбудови Карпатської Січі як зародка української регулярної армії привертає увагу стаття «Військові проблеми Карпатської України», що з'явилася у газеті «Нова Свобода» 11 березня 1939 р. Її автор залишився невідомим, однак стилістика та мова тексту дуже схожі на воєнно-теоретичні студії начальника військового штабу Карпатської Січі полковника Михайла Колодзінського з його акцентами на «мілітарно сильному, войовничому народі, який користується всіма духовними і матеріальними благами природи» та «має місце під сонцем», може бути «спільником інших народів і держав, зокрема сильних, виходити на шахівницю міжнародних подій» тощо. В дусі імперіалістичних концепцій М. Колодзінського тут йшлося про початок шляху української нації до побудови «великої української імперії» від Каспію та Кавказьких гір до Татр у Словаччині. «Великий Український народ зрозумів, що його геополітичні обставини є такі, що він може і повинний існувати лише як народ мілітаристичний. А тому для конечної перемоги над історичним ворогом необхідна негайна мілітарна підготовка цілої української нації» (*Нова Свобода, 11 березня 1939; 3-4*).

Однак, усвідомлюючи обмежені можливості парамілітарної Карпатської Січі для досягнення цього величного ідеалу в конкретних воєнно-політичних умовах на Закарпатті, автор [очевидно, М. Колодзінський] пропонував тимчасове рішення – в рамках правового поля Чехо-Словаччини створити територіальну

армію Карпатської України. Покликаючись на норми чехословацької Конституції, він закликав празький уряд призначити одного із карпатоукраїнських державних секретарів на посаду другого помічника федерального міністра національної оборони (першим мав бути делегат від Словаччини), який мав забезпечити комплектування чехословацьких військових частин і з'єднань на території Карпатської України переважно вихідцями з місцевого населення. Своєрідна «українізація» чехословацького східного угруповання мала бути лише першим кроком до формування повноцінної української армії з окремим командуванням та офіцерським корпусом, що на випадок війни підпорядковувалася би головному командуванню збройних сил ЧСР. У такий спосіб М. Колодзінський пропонував федералізувати стратегічно важливий для Праги сектор оборони, увівши до нього український та словацький компоненти. На його думку, це мало відповідати як українським, так і загальнодержавним інтересам, адже «українцям залежить на існуванні ЧСР, її загальної збройної сили, як також і сили українського народу в Карпатській Україні» (*Нова Свобода*, 12 березня 1939: 3-4).

Однак ця пропозиція з'явилася вкрай запізно, перед самою розв'язкою долі міжвоєнної ЧСР. Окрім цього, протягом усього автономного періоду празьке Міністерство національної оборони Чехо-Словаччини усіляко протидіяло намаганням словаків та українців «федералізувати» чехословацьку армію шляхом розподілу її на три автономні складові чи спробам установити принаймні частковий контроль над чехословацькими військовими формуваннями, розміщеними в автономних краях (*Straka, 2007: 131; Vojenské dějiny Československa, 1987: 549–550*). Центральний уряд розглядав армію як запоруку збереження територіальної цілісності республіки і твердо протистояв відбіжним тенденціям у цій сфері.

Нестача зброї була головною перешкодою на шляху до організаційної розбудови Карпатської Січі, вишколу її особового складу та перетворення із військової організації на справжні збройні сили Карпатської України. Серед головних причин такого стану слід визначити наступні:

- 1) відсутність у Карпатській Україні власної юридично-правової бази діяльності Карпатської Січі як військового формування автономного краю;

2) негативне ставлення чехословацького військового командування до можливості озброєння відділів ОНОКС;

3) відсутність цілеспрямованої політики автономного уряду А. Волошина у справі озброєння Карпатської Січі;

4) невдачі української еміграції та ОУН із здобуття зброї для січовиків за кордоном.

Усі ці фактори в сукупності призвели до того, що у вирішальний момент початку угорського вторгнення до краю Карпатська Січ, незважаючи на свою чисельність (10 – 15 тис. осіб), виявилась не в змозі чинити тривалий збройний опір регулярним частинам угорської армії. Зброю довелось захоплювати в надзвичайно короткий проміжок часу у частин чехословацької армії що відступають. Врешті-решт, це призвело до кривавої трагедії Карпатської України та її захисників.

Незважаючи на існування певних розбіжностей між автономним урядом та керівництвом Карпатської Січі щодо тактики і стратегії українського руху на Закарпатті, його відносин із Прагою та Варшавою, звинувачення радикальних членів командування ОНОКС у підготовці перевороту проти уряду А. Волошина з боку деяких мемуаристів (*Росоха, 2001; Шандор, 1996: 306-307, 325*) не знайшли на сьогодні документального підтвердження. Намагання окремих авторів пов'язувати «змовницькі плани» членів штабу ОНОКС зі збройним конфліктом між Карпатською Січчю та чехословацькими військами в Хусті 13-14 березня 1939 р. та начебто спробами повалення уряду Волошина були спростовані нами в окремому дослідженні (*Пагіря, 2019: 21-37; Пагіря, 2020: 137-167*). Насправді, як свідчать документи, у конфлікті з чехословацькими військами на чолі з генералом Левом Прхалою уряд Августина Волошина і керівництво Карпатської Січі в ті дні перебували по один бік. Саме український прем'єр-міністр в ніч з 13 на 14 березня 1939 р. перед загрозою угорського вторгнення видав письмовий наказ про передачу частину озброєння та боєприпасів зі складів чехословацької жандармерії відділам Карпатської Січі.

Вже після початку широкомасштабної збройної агресії Угорщини уряд Августина Волошина безуспішно намагався переконати командира 12-ї чехословацької дивізії Олега Сватека очолити оборону Карпатської України (*Нова Свобода, 16 березня 1939: 1*). За повідомленням німецького консула в Хусті Гамількара

Гофмана, генерал був готовий обороняти країну від угорського нападу, якби з Праги не надійшов протилежний наказ (*Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, Ministerien, R103421: 1*). «Чеський штаб відповів, що захищати Підкарпатську Русь належить лише в тому разі, якщо цього вимагатиме Німеччина. Оскільки німці не видавали наказів щодо захисту Підкарпатської Русі, оборону краю перебрала на себе «Січ», – ішлося в розвідувальному донесенні 2-го відділу Головного штабу ВП за 16 березня 1939 р. (*Archiwum Akt Nowych, Sztab Główny w Warszawie, cz. I, sygn. 616/362: 83-84*). Дотримуючись інструкцій вищого командування, Олег Сватек у кінцевому підсумку відмовився від позиції карпатоукраїнської влади і невдовзі переїхав разом зі штабом дивізії у Словаччину.

Увечері 14 березня 1939 р., вже після проголошення урядом незалежності Карпатської України, у помешканні Августина Волошина відбулася нарада за участю провідних діячів краю і старшин Карпатської Січі для обговорення міжнародно-політичного становища молодой держави та організації її оборони проти наступу угорських військ. За свідченням полковника Сергія Єфремова, офіційно призначеного 15 березня 1939 р. командувати збройними силами Карпатської України, під час дискусії було одностайно вирішено розпочати збройний спротив. Водночас було ухвалено відхилити угорський ультиматум, переданий того ж вечора, а з метою затягування часу вислати до Будапешту дипломатичну місію на чолі з Юліаном Брацайком для проведення переговорів про можливість припинення бойових дій на території краю. Угорському військовому делегатові капітану Вільмошеві Віллердінгу було заявлено, що уряд Карпатської України добровільно владу Угорщині не передасть і хоче вести переговори з урядом у Будапешті про можливість припинення наступу угорської армії на Закарпатті (*Єфремов, 2009: 20–21; Карпатська Україна (1938–1939). Збірник архівних документів і матеріалів, 2009: 114; ДАЗО, ф. 6, спр. 76497фп, т. 2: 133зв; Hadtörténelmi Levéltár, VKF. 1939. eln. 1 oszt. 4065: 634*).

Михайло Бажанський, який працював редактором «Урядового вісника» Карпатської України, стверджував, що ввечері 14 березня 1939 р. А. Волошин передав йому документ, яким проголошував Карпатську Січ армією уряду Карпатської України. Однак, з огляду на подальші події, він так і не був опублікований.

Прем'єр, мовляв, хотів зробити це ще у січні-лютому 1939 р., однак його постійно відраджували це робити через конфлікти з керівництвом Карпатської Січі (*Бажанський, 1995: 19*).

Зрештою, після проголошення незалежності Карпатської України її уряд приступив до організації збройних сил. Уранці 15 березня 1939 р. військовий міністр Карпатської України Степан Ключурак видав свій перший наказ «Про формування штатів управління», яким створювалася Національна Оборона Карпатської України на чолі з вже згадуваним полковником Сергієм Єфремовим. Одночасно було призначено генеральний штаб у складі 11 осіб на чолі з полковником Михайлом Колодзінським. Карпатська Січ стала «хребтом» для формування збройних сил Карпатської України, до яких також увійшли добровольці та українці з чехословацького війська (*Пагіря, 2020: 118–153*).

Серед учасників подій та істориків немає єдності щодо позиції прем'єр-міністра Августина Волошина в питанні збройного опору угорському вторгненню. Одні, як Юліан Химинець, вважали, що він «дав наказ своїй армії боронити державу від поневолення» (*Химинець, 1984: 103*). Інші це заперечували. Наприклад, на переконання Миколи Бандусяка, прем'єр був свідомий того, що «будь-який герць із дивізією гонведів приречений на поразку» і «здоровий глузд не дозволяв марно проливати кров» (*Бандусяк, 1991*). Прихильником цієї ж версії був Володимир Бірчак, який стверджував, що перед від'їздом із Хуста вранці 16 березня 1939 р. Волошин видав командуванню Січі наказ не чинити опору угорським військам, при цьому начебто зазначивши: «Проти нас іде правильна малярська армія, проти якої не встояти неправильній, наборзі зорганізованій Січі. Не бийтеся, а бережіть ваш найцінніший дар – життя. Вашого життя й вашої праці потребує Україна більше, як вашої смерті». Втім Карпатська Січ, як свідчив Бірчак, начебто не послухалася цього наказу й оголосила карпатоукраїнського лідера «зрадником» (*Бірчак, 1940: 77*). Теза про «зраду» А. Волошина досить популярна також у публікаціях русиноцентричних і деяких чеських авторів (*Encyclopedia of Rusyn History and Culture, 2002: 60; Пон, 2006: 204; Пон, 2008: 47; Rychlík, 2016: 81*). Однак наведені вище спогади полковника С. Єфремова, який був учасником останніх нарад за участю Волошина, спростовують це твердження.

Натомість вони свідчать, що останній був прихильником поєднання дипломатичних і військових заходів у захисті суверенітету Карпатської України.

Представник українського уряду в Празі Вікентій Шандор гадував, що Волошин як священник і м'яка людина певний час вагався оголошувати заклик до збройного опору угорським військам, який не мав жодних шансів на успіх і загрожував численними жертвами. Однак після численних телефонних дзвінків і консультацій таки ухвалив рішення про захист країни та формування Національної Оборони Карпатської України (Shandor, 1997: 199–200). Документальне підтвердження того, що карпато-український уряд узяв на себе відповідальність за збройний опір угорському вторгненню, міститься в одній із телеграм Волошина на адресу Німеччини від 15 березня 1939 р.: *«Уряд Карпатської України наказав головному командуванню збройних сил організувати оборону країни. Бойові дії вже розпочалися. Цивільне населення, не маючи достатньо зброї, дає гідну й героїчну відсіч загарбникам. Українські збройні сили, які тільки створюються, усе ж можуть витіснити угорські війська із зайнятих ними територій»* (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, Politische Beziehungen der Karpatho-Ukraine zu Deutschland, vol. IV, 127, R. 103408: 30). Згодом в інтерв'ю «The Exchange Telegraph» на території Румунії Волошин визнав, що уряд Карпатської України не зміг протягом кількох годин створити армію, однак населення продовжувало опір і боротьба тривала по всьому краю (The New York Herald Tribune, 18 March, 1939: 1).

*Висновки.* Ще на етапі формування вимог до чехословацької влади щодо надання автономії Підкарпатській Русі у вересні 1938 р. Августин Волошин як лідер ПУЦНР включив питання національної оборони до програми українського руху в краї, розділяючи погляди закарпатських націоналістів на необхідність формування української парамілітарної організації з метою захисту населення краю від зовнішніх і внутрішніх загроз. Ставши на чолі автономного уряду 26 жовтня 1938 р., А. Волошин ініціював перетворення створеної 4 вересня 1938 р. Української Національної Оборони у загальнокрайову напіввійськову організацію – Карпатську Січ, яка розглядалась як зародок майбутніх збройних сил Карпатської України. Хоча у стратегічному плані уряд Волошина робив ставку на чехословацькі сили

безпеки та оборони у захисті кордонів автономного краю від гібридних і конвенційних загроз з боку сусідніх Угорщини та Польщі, він водночас всіляко сприяв розбудові Карпатської Січі як центру доармійської підготовки населення та вишколу національних військових кадрів. На тлі посилення тертя між Хустом і Прагою на початку 1939 р. автономна влада почала також розглядати Карпатську Січ як певну протизагрозу зростаючій владі чехословацьких військових на чолі з генералом Левом Прхалою. В умовах драматичного розпаду Чехо-Словацької Республіки та проголошення незалежності Карпатської України 14-15 березня 1939 р. уряд Августина Волошина ухвалив важливі воєнно-політичні рішення щодо формування збройних сил молодшої держави – Національної Оборони Карпатської України на чолі з полковником Сергієм Єфремовим та початку збройного спротиву вторгненню угорських військ. Водночас у вкрай складних геополітичних обставинах президент Карпатської України та його уряд шукали політико-дипломатичні шляхи її міжнародного захисту та порятунку перед обличчям угорської агресії (Пагіря, 2019: 8–19).

#### Використані посилання

- Архів Управління Служби безпеки України в Закарпатській області.  
Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ).  
Державний архів Закарпатської області (ДАЗО).  
Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.  
Archiwum Akt Nowych  
Archiv Kanceláře prezidenta republiky  
Hadtörténelmi Levéltár  
Politisches Archiv des Auswärtigen Amts  
Vojenský historický archiv  
Діло.  
Наступ.  
Нова Свобода.  
Проблем.  
Урядовий вісник.  
Lidové Noviny  
The New York Herald Tribune  
Бажанський М. (1995). *Моя Карпатська Україна: синхронізація неповторних подій*. К. – Нью-Йорк : Світовид.  
Бандусяк М. (1991). Августин Волошин: політичний авантюрист чи патріот рідного краю. *Карпатський край*. 9 липня.  
Бірчак В. (1940). *Карпатська Україна. Споми́ни й переживання*. Прага: Нація в поході.

Вегеш М. М., Віднянський С. В. (2022). *Августин Волошин: Монографія / Видання п'яте, доопрацьоване і змінене. Ужгород–Київ: РІК-У, Інститут історії України НАН України.*

Вегеш М.М., Віднянський С.В. (2020). *Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу»*. К.: Парламентське видавництво.

Віднянський С. В., Вегеш М. М. (2021). *Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення: монографія*. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2021.

Врецьона Є. (1949). Спогади із Закарпаття. *Гомін України*. 4 червня.

*Енциклопедія історії та культури карпатських русинів* (2010). Укл. П. Р. Магочій, І. Поп; Заг. ред. П. Р. Магочій. Ужгород.

Єфремов С. (2009). *Бої 14–15 березня 1939 року на Карпатській Україні / Ред. та вступ. стаття М. Мушинки*. Ужгород: Гражда.

Гірняк Л. (1979). *На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки*. Спогади і матеріали. Нью-Йорк.

*Карпатська Україна (1938–1939)*. Збірник архівних документів і матеріалів. (2009). Упоряд. М. Делеган, С. Вискварко. Ужгород: Карпати.

*Карпатська Україна в боротьбі*. (1939). Відень.

*На зов Києва: Український націоналізм в Другій світовій війні* (1985). Збірник статей. Торонто-Нью-Йорк, 1985.

Пагіря О. (2020). Від співпраці до ворожнечі: протистояння Карпатської Січі та чехословацьких органів безпеки на зламі 1938–1939 рр. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів. Вип. 33. С. 90–110.

Пагіря О. (2020). Війна за спадщину святого Іштвана: збройний конфлікт у Карпатській Україні в середині березня 1939 року. *Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія* / [від. ред. І. Патер; упоряд.: О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів. С. 118–153.

Пагіря О. (2016). «Гібридна війна» Угорщини та Польщі проти Карпатської України у 1938–1939 рр. *Український визвольний рух*. № 21. Львів. С. 292–323.

Пагіря О. (2019). Зовнішньополітичні маневри уряду Карпатської України в умовах угорської агресії (середина березня 1939 р.). *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*, вип. 2 (41). С. 8–19.

Пагіря О. (2010). *Карпатська Січ: військове формування Карпатської України*. Науково-популярне видання. К.: «Темпора».

Пагіря О. (2020). *Карпатська Україна в документах Другої Чехо-Словацької Республіки: у 2 кн. / перекл. із чеської Ірина Забіяка; картограф Дмитро Вортман*. Кн. 1. Львів: Україна Модерна; Видавництво Українського Католицького Університету.

Пагіря О. (2020). Інструмент електоральної мобілізації: участь Карпатської Січі у проведенні виборів до Союму Карпатської України 12 лютого 1939 р. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. № 2 (43). С. 61–74.

Пагіря О. (2019). Події 13–14 березня 1939 р. в Хусті: путч, повстання чи збройний конфлікт? *Карпатська Україна – незалежна держава. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України (Ужгород, 14–15 березня 2019)*. Ужгород. С. 21–37.

Пагіря О. (2019). Співпраця чехословацьких військових і «Карпатської Січі» у протидії диверсійним акціям Польщі й Угорщини проти Карпатської України (1938-1939). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. С. 97–122.

Пап Пугач С. (1976). Пластовий Альманах: 3 нагоди п'ятдесятиріччя Українського Пласту на Закарпатті 1921-1971. Рим.

Поп И. (2006). *Энциклопедия Подкарпатской Руси*. Ужгород.

Поп И. (2008). *Подкарпатская Русь – Карпатська Україна – Kárpátaljai Területi – Закарпатська Україна. (1938-1945 гг.)*. Ужгород.

Росоха С. (2001). *Спомини: Події та люди на моєму життєвому шляху* / Уклад. В. Худанич. Торонто-Ужгород: Мистецька лінія.

Сарвадій І. (1984). *Змова проти уряду Карпатської України*. Нью-Йорк.

Химинець Ю. (1984). *Закарпаття – земля української держави*. Нью-Йорк, 1984.

Шандор В. (1996). *Спомини. Т. 1: Карпатська Україна. 1939–1945*. Ужгород, 1996.

Штефан А. (1973). *За правду і волю. Спомини і дещо з історії Карпатської України*. Торонто.

*Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. (2002). / Ed. P. R. Magocsi, I. Pop. Toronto.

Małkiewicz A. (2013). *Samobójstwo demokracji: Czechosłowacja w okresie II Republiki 1938-1939* / Polsko-Czeskie Towarzystwo Naukowe. Zielona Góra: Univ. Zielonogórski.

Rychlík J., Rychlíková M. (2016). *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946*. Vyšehrad, Praha.

Shandor V. (1997). *Carpatho-Ukraine in the Twentieth Century. A Political and Legal History*. Harvard University Press.

Sokolovič P. (2009). *Hlinkova Garda. 1938-1945* / Ústav pamäti národa. Bratislava.

Straka K. (2007). *Československá armáda pilíř obrany státu z let 1932-1939* / Ministerstvo obrany České republiky. Praha.

Tomášek D. (1988). *Deník druhé republiky*. Praha, Naše vojsko.

*Vojenské dějiny Československa (1918-1939)*. (1987). Díl 3. Praha : Naše vojsko.

## References

- Arkhip Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Zakarpatskii oblasti (ukr.)  
Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. (ukr.)  
Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. (ukr.)  
Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy. (ukr.)  
Archiwum Akt Nowych (pol.).  
Archiv Kanceláře prezidenta republiky (czech)  
Hadtörténelmi Levéltár (hun.).  
Politisches Archiv des Auswärtigen Amts (germ.).  
Vojenský historický archiv (czech).  
Dilo. (ukr.)

- Nastup. (ukr.)  
 Nova Svoboda. (ukr.)  
 Proboiem. (ukr.)  
 Uriadovi visnyk. (ukr.)  
 Lidově Noviny. (czech)  
 The New York Herald Tribune  
 Bazhanskyi M. (1995). *Moia Karpatska Ukraina: synkhronizatsiia nepovtornykh podii*. K.-Niu-Iork : Svitovyd. (ukr.)  
 Bandusiak M. (1991). Avhustyn Voloshyn: politychnyi avantiuryst chy patriot ridnoho kraiu. *Karpatskyi kraj*. 9 lypnia.  
 Birchak V. (1940). *Karpatska Ukraina. Spomyny y perezhyvannia*. Praha: Natsiia v pokhodi. (ukr.)  
 Vehesh M. M., Vidnianskyi S. V. (2022). *Avhustyn Voloshyn: Monohrafiia / Vydannia p'iate, doopratsovane i zminene*. Uzhhorod–Kyiv: RIK-U, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. (ukr.)  
 Vehesh M.M., Vidnianskyi S.V. (2020). *Avhustyn Voloshyn – «batko karpatokrainskoho narodu»*. K.: Parlamentske vydavnytstvo. (ukr.)  
 Vidnianskyi S. V., Vehesh M. M. (2021). *Avhustyn Voloshyn i Karpatska Ukraina v istorii ukrainskoho derzhavotvorennia: monohrafiia*. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy, 2021. (ukr.)  
 Vretsona Ye. (1949). Spohady iz Zakarpattia. *Homin Ukrainy*. 4 chervnia. (ukr.)  
*Entsyklopediia istorii ta kultury karpatskykh rusyniv* (2010). Ukl. P. R. Mahochii, I. Pop; Zah. red. P. R. Mahochii. Uzhhorod. (ukr.)  
 Yefremov S. (2009). *Boi 14–15 bereznia 1939 roku na Karpatskii Ukraini* / Red. ta vstup. stattia M. Mushynky. Uzhhorod: Grazhda. (ukr.)  
 Hirniak L. (1979). *Na stezhkakh istorychnykh podii. Karpatska Ukraina i nastupni roky. Spohady i materialy*. Niu-Iork. (ukr.)  
*Karpatska Ukraina (1938–1939). Zbirnyk arkhivnykh dokumentiv i materialiv*. (2009). Uporiad. M. Delehan, S. Vyskvarko. Uzhhorod: Karpaty. (ukr.)  
*Karpatska Ukraina v borotbi*. (1939). Viden. (ukr.)  
*Na zov Kyieva: Ukrainskyi natsionalizm v druhii svitovii viini*. (1985). Zbirnyk statei. Toronto-Niu-Iork, 1985. (ukr.)  
 Pahiria O. (2020). Vid spivpratsi do vorozhnechi: protystoiannia Karpatskoi sichi ta chekhoslovatskykh orhaniv bezpeky na zlami 1938–1939 rr. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist* / hol. red. Ihor Soliar; NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha. Lviv. Vyp. 33. S. 90-110. (ukr.)  
 Pahiria O. (2020). Viina za spadshchynu sviatoho Ishtvana: zbroinyi konflikt u Karpatskii Ukraini v seredyni bereznia 1939 roku. *Uhorsko-ukrainske pohranychchia: etnopolitychni, movni ta relihiini kryterii samoidentyfikatsii naselennia: monohrafiia* / [vid. red. I. Pater; uporiad.: O. Muravskiy, M. Romaniuk]; NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. Lviv. S. 118-153. (ukr.)  
 Pahiria O. (2016). «Hibrydna viina» Uhorschchyny ta Polshchi proty Karpatskoi Ukrainy u 1938-1939 rr. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*. №21. Lviv. S. 292-323. (ukr.)  
 Pahiria O. (2019). Zovnishnopolitychni manevry uriadu Karpatskoi Ukrainy v umovakh uhorskoj ahresii (seredyna bereznia 1939 r.). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriia «Istoriia»*, vyp. 2 (41). S. 8-19. (ukr.)  
 Pahiria O. (2010). *Karpatska Sich: viiskove formuvannia Karpatskoi Ukrainy*. Naukovo-populiarne vydannia. K.: «Tempora». (ukr.)

Pahiria O. (2020). *Karpatska Ukraina v dokumentakh Druhoi Chekho-Slovatskoi respubliky: u 2 kn.* / perekl. iz cheskoj Iryna Zabiiaaka; kartohraf Dmytro Vortman. Kn. 1. Lviv: Ukraina Moderna; Vydavnytstvo Ukrainiskoho Katolytskoho Universytetu. (ukr.)

Pahiria O. (2020). Instrument elektoralnoi mobilizatsii: uchast Karpatskoi Sichi u provedenni vyboriv do Soimu Karpatskoi Ukrainy 12 liutoho 1939 r. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriia «Istoriia»*. № 2 (43). S. 61-74. (ukr.)

Pahiria O. (2019). Podii 13–14 bereznia 1939 r. v Khusti: putch, povstannia chy zbroinyi konflikt?. *Karpatska Ukraina – nezalezhna derzhava. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 80-richchii proholoshennia nezalezhnosti Karpatskoi Ukrainy (Uzhhorod, 14–15 bereznia 2019)*. Uzhhorod. S. 21–37. (ukr.)

Pahiria O. (2019). Spivpratsia chekhoslovatskykh viiskovykh i "Karpatskoi Sichi" u protydiversiiniim aktsiiam Polshchi y Uhorshchyny proty Karpatskoi Ukrainy (1938-1939). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svydomyi, derzhavnist*. S.97–122. (ukr.)

PapPuhach S. (1976). *Plastovyï Almanakh: Z nahody p'iatdesiatyrichchia Ukrainskoho Plastu na Zakarpatti 1921-1971*. Rym. (ukr.)

Pop Y. (2006). *Entsyklopediia Podkarpatskoi Rusy*. Uzhhorod. (ukr.)

Pop Y. (2008). *Podkarpatskaia Rus – Karpatska Ukraina – Kárpátaljai Területi – Zakarpatska Ukraina. (1938-1945 hh.)*. Uzhhorod. (rus.)

Rosokha S. (2001). *Spomyny: Podii ta liudy na moiemu zhyttievomu shliakhu*. Uklad. V. Khudanych. Toronto-Uzhhorod: Mystetska liniia. (ukr.)

Sarvadii I. (1984). *Zmova proty uriadu Karpatskoi Ukrainy*. Niu-Iork. (ukr.)

Khymynets Yu. (1984). *Zakarpattia – zemlia ukrainskoi derzhavy*. Niu-Iork, 1984. (ukr.)

Shandor V. (1996). *Spomyny. T. 1: Karpatska Ukraina. 1939–1945*. Uzhhorod, 1996. (ukr.)

Shtefan A. (1973). *Za pravdu i voliu. Spomyny i desho z istorii Karpatskoi Ukrainy*. Toronto. (ukr.)

*Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. (2002). / Ed. P. R. Magocsi, I. Pop. Toronto.

Małkiewicz A. (2013). *Samobójstwo demokracji: Czechosłowacja w okresie II Republiki 1938-1939* / Polsko-Czeskie Towarzystwo Naukowe. Zielona Góra: Uniw. Zielonogórski. (pol.)

Rychlík J., Rychlíková M. (2016). *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946*. Vyšehrad, Praha. (czech)

Shandor V. (1997). *Carpatho-Ukraine in the Twentieth Century. A Political and Legal History*. Harvard University Press. (slov.)

Sokolovič P. (2009). *Hlinkova Garda. 1938-1945 / Ústav pamäti národa*. Bratislava. (slov.)

Straka K. (2007). *Československá armáda pilíř obrany státu z let 1932-1939 / Ministerstvo obrany České republiky*. Praha. (czech).

Tomášek D. (1988). *Deník druhé republiky*. Praha, Naše vojsko. (czech).

*Vojenské dějiny Československa (1918-1939)*. (1987). Díl 3. Praha : Naše vojsko. (czech).

**Pahiria O.**

**AVGUSTYN VOLOSHYN AND THE PROBLEM OF MILITARY  
DEVELOPMENT IN CARPATHO-UKRAINE (1938 – 1939)**

Drawing on archival sources, memoirs, and press materials, the article reveals one of the little-known aspects of the multifaceted activities of Avgustyn Voloshyn, as the head of the autonomous government and the president of Carpatho-Ukraine, namely, his policies on the military development in Transcarpathia in 1938–1939. In strategic terms, the Voloshyn government relied upon Czechoslovak defence and security forces when it came to the defence of the frontiers of the autonomous province against both hybrid and conventional threats originating from neighbouring Hungary and Poland. At the same time, the autonomous authorities assisted in the development of the paramilitary organization of Carpathian Sich as a pre-army training school for the general population, as well as a centre for preparing Ukrainian national military personnel. In political terms, the Voloshyn government viewed Carpathian Sich as a counterweight against the increasing powers of the Czechoslovak military in the region led by the controversial Czech general Lev Prchala, as well as a non-state instrument of mass political mobilization in the run-up to the regional elections held on 12 February 1939. On the other hand, the Voloshyn government did not pay much attention to the institutional development of Carpathian Sich as a military formation and failed to resolve the issue with the provision of weapons and ammunition. The organization acted based on its internal regulations and not because of any separate law or a governmental decree giving it the status of self-defence forces / armed forces of Carpatho-Ukraine, as it was the case in neighbouring Slovakia with the Hlinka Guard. Only during the final dissolution of the Czechoslovak Republic and the proclamation of Carpatho-Ukraine as an independent state on 14-15 March 1939, the Voloshyn government adopted important decisions to establish the armed forces of the newly-born republic – the National Defence of Carpatho-Ukraine commanded by colonel Serhii Yefremov, as well as the beginning of armed resistance to the Hungarian invasion of the region.

*Keywords:* Czechoslovak crisis, Munich conference, Podkarpatska Rus, Carpatho-Ukraine, Avgustyn Voloshyn, Carpathian Sich, Organization of Ukrainian Nationalists.